

HAMNSKIFTARENS RESA - GEOGRAFISKA FOTNOTER Episod 11.

LAPPLAND (SÁPMI)

"DEMONENS ÖGA"

1. RESUMÉ OCH INTRO

2. FJÄLLRÄVEN I LAPPLAND

Jim är någonstans mellan Gällivare och Kiruna i Lappland

3. PÅ VÄG GENOM BERGEN

Jim vandrar genom Lappland ända till Kebnekaise

4. PRÄSTEN OCH DEMONEN

5. AILAS ÅTERKOMST

6. STRIDEN MOT DEMONEN

7. AILAS BERÄTTELSE

Samtliga händer vi Kebnekaise i Lappland

8. RESAN TILBAKA

Från Lappland till Skåne

9. HEMMA HOS ANNEMARIE IGEN

Söder om Tomelilla

10. AVA

1. RECAP 1.30

Det här är sagan om Jim pojken som kan förvandla sig till djur. För att rädda sin dödssjuka syster måste Jim följa med korpen Aila på en lång resa. Men Jim har tappat bort Aila, och blir kidnappad av den onda prästen, som lämnar Jim att dö i ödemarken.

2. FJÄLLRÄVEN I LAPPLAND 1.30

Jag låg bunden och utmattad, **mellan Gällivare och Kiruna i Norr¹**, i **Sveriges största landskap²**, Lappland. Insekter kröp och bet i ansiktet på mig. Jag vaknade av att någon slickade mig i ansiktet. Det såg ut som en liten hundvalp.

FJÄLLRÄVSMAMMA

Nej, Nisse, akta dig³!

Det var en **Fjällräv⁴** och hennes unge.

FJÄLLRÄV

Gå bort därifrån!

JIM

Hjälp mig... Host... Hjälp mig

Det dröjde en stund innan Fjällrävsmamman vågade sig fram. Försiktigt bet hon av Prästens rep.

FJÄLLRÄVEN

Jag vet inte vem man ska lita på längre. Du ser ju själv. Rök överallt, eldsvådor som härjar och märkliga figurer som stryker omkring.

Jag tittade mig runt. Det brann och pyrde i marken runtomkring oss. En bit bort stod nedbrunna träd. Det steg en tjock rök ur den blöta mossan. I horisonten såg jag de höga bergstopparna sticka upp.

JIM

Jag måste hitta **Kebnekaise⁵**.

FJÄLLRÄVEN

Vad ska du där och göra?

¹ **Position** – var är Jim?

² Lappland täcker en fjärdedel av Sveriges yta.

³ Dialekt – här hör vi exempel på **Gällivare**-dialekt

⁴ **Fjällräv** är Lapplands landskapsdjur.

⁵ Navigering – vart ska Jim?

JIM

Jag ska dit och hitta botemedlet till min lillasyster.

FJÄLLRÄVEN

Oj, då. Ja, ja. Såklart du måste. Men vägen dit kan vara livsfarlig. Jag kan visa dig en bit i varje fall. Kom!

3. PÅ VÄG TILL BERGEN 1.00

Fjällräven och hennes lilla valp sprang i förväg och vidderna kändes både hotfulla och oändliga. Jag vandrade och vandrade genom Lappland,⁶ landskapet som täcker en fjärdedel av Sverige.

SFX MULLER

FJÄLLRÄVSMAMMAN

Jim, jag vågar inte gå längre. Jag måste ta hand om min unge. Det är inte säkert

Fjällrävarna vände och försvann. Jag fortsatte ensam nu, fastän tårna stack fram ur mina skor. Jag vet inte hur länge jag gick, hur många dagar eller nätter, men plötsligt tornade hon upp sig - Kebnekaise. Sveriges högsta berg.⁷

Luften var varm och tjock och det var svårt att andas. Solen var alldeles svart nu.

4. PRÄSTEN OCH DEMONEN

Framför mig låg isen, den smutsiga Glaciären⁸. Mörkt smältvatten rann under mina fötter.

PRÄSTEN

Demon! Visa dig!

Då såg jag Prästen. Långt där borta stod han - på en klippavsats ovanför glaciären - med Trollboken i sin hand.

⁶ Fjällvandring är en populär form av turism, men finns det andra sätt än att transportera sig än att gå i fjällvärlden?

⁷ Kebnekaises namn kommer av Lule-samiskans ord för "hög bergstopp" och "kittel". Det tillhör bergsmassiven Kebnekaise där sju av Sveriges 14 högsta punkter ligger. Sydtoppen är högst och Nordtoppen näst högst.

⁸ I direkt anslutning till berget ligger fyra större glaciärer; Rabots glaciär, Isfallsglaciären, Storglaciären samt Björblings glaciär.

PRÄSTEN

När solens strålar korsar nattens himmel, svarar du bara till mig! Res dig ur den eviga isen!

Upp ur glaciären kravlade sig Demonen fram. Den var säkert tio meter lång, och ur dess käft stack Tänderna fram som stora spikar. Sylvassa tjurhorn i pannan och smala ögon. Den stapplade några steg framåt så berget skälvde.

PRÄSTEN

Demon! Mitt ord ska bli din lag! Du ska älska mig och lyda mig!

Demonen gick mot prästen och ur dess mun sprutade vit eld

PRÄSTEN

Kom till din fader, kom till din fader! Lyd mig demon!

Men demonen lydde aldrig. Istället slet den tag i prästen och slukade både honom och trollboken i en enda tugga.

PRÄSTEN

Aaaaahhhhh!!!

Prästens var försvunnen och nu fick Demonen syn på mig.

JIM

Nej!

Jag sprang, som jag aldrig sprungit förut. Demonen började hinna ikapp mig. Jag insåg att allt var över, jag skulle aldrig hinna undan.

JIM

Andfådd. Springer

5. AILAS ÅTERKOMST 0.45

SFX VINGFLADDER

Men Precis då, flaxade något svart ovanför mitt huvud.

AILA

Ryggsäcken! Ryggsäcken!

Det var Aila.

JIM

Vadå? Nej! Aila! Trollboken är borta!

AILA

Töm ryggsäcken!

JIM

Vi kan inte göra något!

AILA

Jo! Jo! Stanna och töm ryggsäcken - NU!

7. HAMNSKIFTNINGEN OCH DEMONENS DÖD

Demonens tunga steg ekade bakom mig men jag gjorde som Aila sa och kastade ut innehållet i min ryggsäck. Jag tittade på sakerna som jag samlat på mig under min resa. Glosos tagg, Bysens yxa, Lindormens skinn, Havsörnens fjäder, Lodjurets klo, Sjöodjurets Silver och Bäverns slunga.

AILA

Stirra på Klon Skinnet och Fjädern! Stirra! För allt du är värd Jim!

SFX Hamnskiftarljud deluxe

Klon, skinnet och fjädern började glöda. Jag fick Lindormens skinn istället för hud, Havsörnens vingar på min rygg, och lodjurets ben. Jag hade hamnskiftat till ett monster jag inte ens visste fanns.

AILA

Ta nu Taggen Jim! Svinets tagg! Och sätt den in i demonens fot!

Jag tog upp den vassa taggen, hoppade snabbt mellan klippblock mot demonen som sprutade sin eld emot mig. Men jag var skyddad - av mitt ormskinn. Jag lyfte taggen och högg den, med all kraft, ner i demonens fot.

DEMONEN

Monstervrål

Det sprutade svart blod överallt och Demonen krafsade med sina långa klor för att försöka få bort taggen.

AILA

SLUNGAN! Jim, slungan!

Aila distraherade demonen genom att flyga mot den och hacka i dess ena öra. Jag tog slungan som bävrarna gett mig. Silverspetsen låg bredvid.

AILA

Sikta spetsen mot demonens öga!

Med mina vingar flög jag upp mot Demonens ansikte genom den vita elden. Jag snurrade slungan snabbare och snabbare men Just som jag skulle släppa, fick demonen tag i min ena vinge och slet av den.

JIM

Aj!!! aj!!!

Jag föll handlöst men lyckades precis släppa slungan i rätt riktning så att silverspetsen flög iväg... Jag kraschade i marken samtidigt som Silverspetsen med full fart slet sig in i demonens ena öga.

DEMONEN

Aaaaahhhh

Demonen föll ner på knä - så att stora stenblock rasade från berget.

AILA

Yxan! Ta Bysens yxa! Hugg den i isen!

Det blödde från ryggen på mig där vingen suttit. Det sved och brann, men jag fick tag i yxan och med mina sista krafter lyfte jag den och högg den, rakt ner i isen. Hela glaciären och marken sprack upp i ett stort gap. Det var så djupt att man kunde se **jordens inre, brinna långt, långt där nere.**⁹

Demonen försökte balansera på ena kanten men föll, rakt ner i stupet.

DEMONEN

Aaaaahhhh...

SFX STOR PORT STÄNGER SIG

Isen slöt sig igen och jag föll till marken.

9. AILAS BERÄTTELSE

⁹ Det är ett ordentligt hugg som Jim delar ut. Jordskorpan, eller Kontinentalskorpan i Sverige är mellan 40–50 km tjock. Och därefter är det en lång bit till själva kärnan. Det djupaste hålet som människor borrat skedde inte så långt från Kebnekaise, nämligen på Kolahalvön där man lyckades borra ett 12 262 meter djupt hål. Den yttre kärnan tros ha en temperatur på 4 000 grader

När jag vaknade var himlen blå igen. Den fräna lukten var försvunnen. Bredvid mig satt en Kvinna med långt mörkt hår. Hon la vit mossa på min rygg.

AILA

Din Sjusovare... Hallå där!

JIM

Aila?

Jag förstod ingenting. Var kvinnan Aila?

JIM

Varför är du en människa?

AILA

Det är en lång historia. Jag är fyrahundra år gammal. Och jag har träffat Stallu, alltså demonen tidigare. Jag föddes inte så långt härifrån. I **samebyn Ran**¹⁰, några mil söderut. Ända till den dag, när kungens män kom. (ridande hästar) De skulle **gräva efter silver i fjället intill**¹¹. Men de grävde så djupt att de väckte demonen, som sov där nere. Vi drev den norrut, hit till Kebnekaise, och lyckades lura Demonen djupet under isen. Den försvann, men jag fick betala ett högt pris. Jag drabbades av demonens förbannelse. Den förvandlade mig till en kraxande korp. Allt sedan 1600-talet har jag flugit runt i landet som en osalig ande. Förbannelsen såg även till att jag inte kunde berätta för någon vad som hänt mig. Men så fick jag höra att hamnskiftarpojken kunde besegra demonen och därmed bryta förbannelsen. Och jag lyckades hitta dig Jim. Du klarade det. Tack vare dig är jag fri. Och nu när jag är människa igen, så kan jag äntligen ge dig botemedlet.

Aila plockade fram en liten flaska ur en ficka.

AILA

Har du kvar blomman vi fick av Stina?

¹⁰ En **Sameby** är en ekonomisk och administrativ sammanslutning som regleras i rennäringslagen. **Ran** ligger inte så långt från Nasafjället.

¹¹ Som tidigare nämnts i Avsnitt sju, "Örnens fjäder", så upptäcktes silver i **Nasafjäll** 1634. Det innebar inledningen på en rad misslyckade gruvprojekt och inledde också exploateringen av Sápmis rikedomar. Samerna blev inte inkallade att tjänstgöra i gruvan eftersom de ansågs som svaga. Däremot skulle de sköta transporterna mellan gruvan och hyttan, en sträcka på sex mil. Axel Oxenstierna menade att Gud låtit silvermalmen bli funnen, för att Guds ord skulle spridas i lappmarken och skolor upprätt. Men det blev inte så mycket silver, totalt sett blev det 860 kg. Att jämföra med Sala Silvergruva där totalt 450 ton silver bröts.

JIM
Eh, ja...

AILA
**Smula ner den i flaskan och sedan ska du låta din
syster dricka.¹²**

Precis när Aila sagt det där, var det som att hon blev
genomskinlig.

AILA
Det var en glädje att få lära känna dig, Jim.

Allt gick så fort. Jag kände hur Aila kramade min hand
och sedan försvann hon.

JIM
Aila! Var är du? AAAAAILA?!

Ingenstans såg jag Aila och jag vandrade med tunga steg
bort från Kebnekaise - söderut. (PAUS)

10. RESAN HEM 0:30

SFX KOLTRAST KVITTRAR

Efter en stund såg jag en svart fågel uppe i luften.

JIM
Aila?

Det var inte Aila, det var en **koltrast**¹³.

Jag lyckades hamnskifta till den lilla fågeln och flög
söderut genom **Sveriges alla 25 landskap**¹⁴ som jag sett på
min resa.

Till slut var jag framme vid huset mellan bokskogen och
åkern.

11. ANNEMARIE BLIR FRISK 1.00

SFX DÖRR ÖPPNAS

¹² Medicinalväxters historia är antagligen lika gammal som människan själv. Just **Mosippa** har dock inte någon läkande effekt.

¹³ **Koltrasten** blev 2015 utsedd till Sveriges nationalfågel av Sveriges ornitologiska förening. Däremot är den inte vanlig så långt upp i Sverige, i inlandet brukar den inte häcka norr om Värmland. Vi får anta att just denna koltrast åkt lite vilse.

¹⁴ Att passera alla **25 landskap** i Sverige är en rejäl omväg, men vi antar att Jim hade gott om tid för att ta turen över Gotland. Hur många landskap skulle Jim passera om han tog närmsta vägen?

Det var natt och min familj sov. Jag var människa igen och smög försiktigt in i min lillasysters rum.

ANNE-MARIE

Hostar

JIM

Här Annemarie...

Jag smulade ner blomman i den lilla flaskan som Aila gett mig.

JIM

Så, drick det här nu.

Med en gång - fick Annemarie färg i ansiktet.

ANNEMARI

(Rosslar).

Jim...

JIM

Hej Annemarie.

Nästa morgon var hostan helt försvunnen. Anne-marie hade blivit frisk och mamma och pappa var lika glada som förvånade.

MAMMA

Hahahaha! Ha-ha-ha. Jim, har du sett? Anne-marie mår bra igen

PAPPA

Och Anne-marie; Jim lovar att visa den talande ålen, visst gör du Jim? Vi måste få se den talande ålen

ANNE-MARIE MAMMA OCH PAPPA

Skratt

Jag kände mig lite snurrig av tidsresorna. Jag trodde jag hade varit iväg i flera veckor, men det var bara var några timmar.

MAMMA

Hahaha... Men älskling, vad har du gjort på på ryggen?

JIM

Det där? Jag måste ha rivit mig på en gren eller nått...

MAMMA

Jaha!

Än idag har jag kvar det där ärret som jag fick när Demonen slet av min vinge. Jag såg aldrig Aila igen. Men det går inte en dag utan att jag tänker på henne.